

Yazar Hakkında

Concita De Gregorio gazeteci ve yazardır, yıllardır İtalya'nın resmi gazetelerinden biri olan *La Repubblica*'da yazmaktadır ve günümüzde *Invece Concita* (Concita'ya Göre) adlı köşesinde yazılarına devam etmektedir. Ayrıca *D.* adındaki haftalık dergide yazılarını kaleme almaktadır. *The Hollywood Reporter* adlı e-derginin de baş editörlüğünü yapmaktadır. *Cosa Pensano le Ragazze* (Kızlar Ne Düşünür) adlı Repubblica gazetesiyle 8 Mart 2016 - 8 Mart 2017 yılları arasında yayımlanan online projenin başlamasını sağlamıştır. *Pane Quotidiano* (Günlük Ekmek) adlı Rai 3 kanalında yayınlanan programın sunuculuğunu, yine aynı kanalda *Fuori Roma* (Roma Dışında) adlı programın yapımcılığını ve sunuculuğunu ve Venedik Film Festivali'nden *Da Venezia è Tutto* (Venedik'ten Her Şey) adlı günlük programın 2017 yılında sunuculuğunu yapmıştır. Capital Radioda *Cactus* adlı programın yapımcısı ve sunucusudur, *Basta Poca Acqua* (Az Su Yeter) adlı programı ile 2019 yılında Özgün Medya Ödülü'nü kazanmıştır.

Non Lavate Questo Sangue (Bu Kanı Temizlemeyin, 2001), *Una Madre Lo Sa* (Bir Anne Onu Bilir, 2006), *Malamore* (Kötü Aşk, 2008), *Un Paese Senza Tempo* (Zamansız Köy, 2010), *Così è la Vita* (Hayat Böyle, 2011), *Lo Vi Maledico* (Sizi Lanetliyorum, 2013), *Un Giorno Sull'isola* (Adada Bir Gün, 2014), *Mi Sa Che Fuori è Primavera* (Biliyorum Dışarıda Bahar Var - Bu eserle 2015 Ninfa Galatea ve Brancati ödüllerini kazanmıştır) eserlerini yazmıştır. 2017 yılında Gaia Saita'nın sahne aldığı ve Giorgio Barberio Corsetti'nin yönettiği *Mi Sa Che Fuori è Primavera* tiyatroya uyarlanmıştır. *Cosa Pensano le Ragazze* (Kızlar Ne Düşünür, 2016) 2017 yılında *Lievito Madre* (Analık Mayası), Esmeralda Calabria imzasıyla bir belgesel olarak ekranlarda yerini almıştır. *Non Chiedermi Quando* (Bana Ne Zaman Diye Sorma, 2016), *Chi Sono Io?* (Ben Kimim?, 2017) ve *Princesa e Altre Regine* (Prenses ve Diğer Kraliçeler, 2018) eserlerini çıkarmıştır. Margaret Bourke-White'in *Prima, Donna* (Önce, Kadın ,2019) adlı fotokitap projesinde monologlar yazmıştır. Son olarak 2019 yılında *Nella Notte* (Geceleyin), *In Tempo di Guerra* (Savaş Zamanında), 2021 yılında *Lettera a Una Ragazza del Futuro* (Gelecekteki Kıza Mektuplar) ve 2023 yılında Rhegium Julii ödülünü kazandığı, *Un'ultima Cosa* (Söylenmemiş Son Söz) eserini 2022 yılında yayımlamıştır.

2019 yılında gazeteci kimliği ile Arrigo Benedetti ve Legalitria ödülünün sahibi olmuştur.

BEYAZ BAYKUŞ: 100
ANLATI: 1

SÖYLENMEMİŞ SON SÖZ / CONCITA DE GREGORIO

Orijinal Adı: Un'ultima cosa

(C) Giangiacomo Feltrinelli Editore

First published as Un'ULTIMA COSA in "I Narratori" in November 2022

© Bu kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Destek Yapım Prodüksiyon Dış Tic. A.Ş.

Genel Yayın Yönetmeni: Özlem Küskü

Çeviri: Merve Öke

Editör: Burçe Kaya

Son Okuma: Zeynep Bilgin

Kapak Tasarım: Sedat Gösterikli

Sayfa Düzeni: Banu Akparmak

Beyaz Baykuş: Mart 2024

Yayıncı Sertifika No. 43196

ISBN 978-605-9329-05-7

© Beyaz Baykuş

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

facebook.com/beyazbaykusyayinlari

twitter.com/beyazbaykusy

instagram.com/beyazbaykusyayinlari

www.beyazbaykus.com

Destek Dukkan

Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

Tel. (0) 212 613 30 06

Beyaz Baykuş Yayınları, Destek Yayınları'nın tescilli markasıdır.

Concita De Gregorio

Söylenmemiş Son Söz

Un'ultima cosa

GÖRÜLMİYEN KADINLARDAN
BİR ÖZGÜRLÜK MANİFESTOSU

İÇİNDEKİLER

- Bu Hikâyeler / 9
Seslerin Tınısı / 16
DORA MAAR, 1907–1997, Paris / 17
Kavuşamamak / 19
SILVINA OCAMPO, 1903-1993, Buenos Aires / 31
Zalim Kız Kardeş / 34
LORENZA MAZZETTI, 1927–2020, Roma / 45
Floransalı Genç Kız / 47
ALOISE (LULU) CORBAZ, 1886, Lozan – 1964, Gimel / 55
Yeşili Özlüyorum / 57
NISE DA SILVERIA, 1905, Maceió – 1999, Rio de Janeiro / 73
Her Şeyden Önce Spinoza / 75
OLGA CAROLINA (CAROL) RAMA, 1918–2015, Torino / 85
Cehennemden Faydalanmak / 87
VIVIAN MAIER, 1926, New York – 2009, Chicago / 97
Sadece Çocuklarla Konuşurum / 99
MARGARET BOURKE WHITE, 1904, New York –1971, Stanford / 111
Ateşin Büyüklüğü / 113
AMELIA ROSSELLI, 1930, Paris – 1996, Roma / 123
Saat Dört Yönündeki Pencere / 125
MARIA LAI, 1919, Ulassai - 2013, Cardedu / 135
Dağlara Bağladım / 137
ROSA BALISTRERI, 1927, Licata – 1990, Palermo / 141
Hala Hayattayım / 143
LISSETTA CARMI, 1924, Genova – 2022, Cisternino / 149
Spinoza'dan Öte / 163

Onun adına, onun ve cesaret etmeyen ya da edemeyen herkes adına [...] konuşması gerekenin ben olduğumu düşünüyorum. Belki de bu benim görevimdir, bilmiyorum.

Tove Jansson, *Campo di pietra*

Bu Hikâyeler

Her zaman terk edilmekten korktum çünkü bu konuda epey tecrübeliydim.

Fakat: “Yanımda kal” demeyen kim varsa, insanda tam tersi duyguları uyandırıyormuş, bunu geç öğrendim.

Sonuçta, bunu istemeyenlerin buna ihtiyacı yoktur ya da bunu umursamazlar: Sır ve aldatmaca budur. Kayıtsızlık ya da ona benzeyen gizemli bir şey, güçlü bir bağlılık yaratır. Bu yine de doğanın bir lütfudur, bir yetenektir. Hiçbir duyguyu hissedememe, hiçbir zaman tamamen erişebilir olmama, içe dönük olma öğrenilebilir bir şey değildir, o yüzden de bu kadar çok arzulanırlar.

Arzunun aslında insanı sömürgeleştirdiğini de çok geç anladım. Bir şeyi kendini ortaya koyarak elde etmeye çalışmak arzuları yok eder. Hatta, insanın karşısındakine kaygıyla yaklaşmasına sebep olur. Kendini adamanın yüceliğinin aksine, kendisini kusurlu hissettirir. Kovalamak bir güç ise kovalanmak bir kaçıştır. Annesinden ayrılmak istemeyen üç yaşında bir çocuk bile olmanız nafile. Aşkta bir şeyler talep etmek işe yaramaz. Kendinizi kurtarmak için saklandığınız an, vazgeçtiğiniz andır.

Bırakıp gittiğiniz zaman -gözlerden uzak bir yerde oyun oynamaya gittiğinde- sizi arayanların sesi belki gelir belki de gelmez. Ama ne fark eder? Genelde o zamana kadar artık çok geç kalınmış olur.

Hikâye çoktan değişmiş ya da bitmiştir.

Yalnızlık, aynı zamanda özgürlüğün de olduğu yerdir. Başka bir deyişle, özgürlüğün bedelidir.

Yoksulluk aynı zamanda bir özgürlük durumudur. Gerçekten özgür olan zengin birini hiç görmedim.

Yalnızlık ve yoksulluk güllerin açtığı yerdir. Gül, güldür.

(Yalnız dikkat etmek lazım: Birçok istisnai yetenek yanlış anlaşılıp reddedilmiş olsa da, yetenekli olmak için yanlış anlaşılma ve reddedilmek yeterli değildir. Başarısızlık konusunda yanılıya kapılmayın.)

Zenginliğe veya takdire ihtiyaç duymamak, özellikle bunun için yaşayanlar ve her gün buna -bu onaya, bu razı gelme durumuna- ihtiyaç duyanlar için epey ürkütücüdür.

Bu tarz arzuları olmayanlar, zorunlu olarak ya da meslekleri gereği onların yalakaçıklarını görmezden gelenler, diğer insanların konformizminin milimetrik ölçüsü, kabul edilemez bir sapkınlık. Kısacası bir delilik durumu. Sapkınlık. En iyi ihtimalle savurganlık ve acayıpıktır. Burada kadın ve erkek arasındaki fark üzerinde durmayacağım. Bunu yıllardır yapıyorum ama kadınsanız durumun daha kötü olduğunu söyleyebilirim.

Bu, çok uzaklarda başlayan bir hikâye. Buradaki kadınların sesini ne zaman duymaya başladığımı bile bilmiyorum. Picasso'nun ilham perisi Dora Maar ile ayaküstü tanıştığımda 12 yaşındaydım. O zamanlar ilham perisinin ne anlama geldiğini bilmiyordum ama çevresindekilerin ona karşı olan ses tonundaki sempatiyi hissedebiliyor ve onun gözlerindeki karanlığı iyileştirmek istiyordum. Onu güldürmek istiyordum. Çocukların yaptığı ve yapmaya zorlandıkları gibi onu bir öpücükle iyileştirmek. Orada onunla kalmak, acısını gidermek ve onu te-

selli etmek isterdim ama tabii ki bunları yapamazdım. Dediğim gibi, ayaküstü bir tanışmaydı. Bir yetişkin sırf yalnız kalmayım diye beni de yanında götürmüştü. Her şeyden habersizdim. Daha sonra eserlerinde ve yazılarında onu aramaya başladım. Bunu hayatımın geri kalanı boyunca da yaptım ve yıllarca onun hakkında yazdım. Belki de gereksiz derecede çok.

Amelia Rosselli ile gençken Roma'nın merkezindeki bir bodrum katında tanıştım. Kim olduğunu bilmiyordum. "Yusufçuk" şarkısını söyler gibi kendi kendine fısıldamasını dinlemiştim. Babama: "İri gözlü zayıf bir kadın ve sanırım ateşi var" dediğimi hatırlıyorum. Aslında hatırlamıyorum, biliyorum çünkü içinde babamın benim sözlerimi tırnak içinde alıntıladığı ve bana daha fazlasını anlatmamı sorduğu bir mektup buldum.

Maria Lai ile karşılaştım ama onunla konuşmaya cesaret edemedim. Çok sert görünüyordu, genç bir kızken Rosa Balistreri'yi dinlemiştim -bana Chavela Vargas gibi geliyordu. Konservatuvarda müzik eğitimi alırken sesinin tınısına âşıktım ve onun öğretmenim olmasını isterdim. Aloïse'nin şaşırtıcı derecede güzel tabloları beni büyüledi ve bu sebeple akıl hastanelerinde neler olduğunu araştırmaya başladım çünkü o hayatı boyunca bir tımarhanede kilitli kalmıştı -gerçeği susturmak için onu hapse atmışlardı, ben buna ikna olmuşum ve de hala öyle olduğuna inanıyorum. Böylece ileri görüşlü bir psikiyatr olan Nise da Silveira'yı tanıdım ve ona âşık oldum. Yıllarca ikinci el kitapçılarda onun eşsiz hikâyelerini ararken, sonunda bir gün Silvina Ocampo'nun delicesine arzuladığım "vahşi çocuklarını" imzalı bir şekilde bulmuştum. Bu bir tür borç gibiydi, ona bir cevap borçluydum. Bir keresinde bir yabancı bana Carol

Rama'nın bir eskizini hediye etmişti ve bana: "Bu kadını yakından tanımalısınız" yazan mesaj göndermişti. Gönderenin kim olduğunu asla bulamadım ama görevimi sonuna kadar yerine getirdim. Lorenza Mazzetti, o zamanlar oldukça beğenilen o küçük evimin yakınlarında geziniyor, kahvaltı yaptığı kafede asla para ödemiyordu. Bu yüzden ben de onun bir dilenci, hatta mahallenin delisi olduğunu düşünmüştüm.

Hayatımın başka bir baharında, fotoğrafçılıkta otoportreleri ve dolayısıyla sadece aynada kendini gösteren, görünmez kadın Vivian Maier'in gizemini inceledim. Kendimize göre kim olduğumuzu, başkalarına göre kim olduğumuzu anlamak istiyordum. Kimlik, itibar. Sizin de bildiğiniz gibi her zaman geride bırakılacak bir ayna vardır, siz sonuna kadar kendi içinize bakın ve ötesine geçmeye çalışın. Zor bir şey. Birkaç seyahat yaptım. Sonra hepsinin lideri olan Margaret Bourke-White ve son olarak -uzun yıllar sonra, son zamanlarda- inatla aradığım ve sonunda Cisternino'daki evinde bulduğum Lisetta Carmi. Gitmek ve yaşamak istediğim yerde, her şeyi bırakıp ona yakın olmak için orada kalmak istiyordum. Diğer harika şeylerle birlikte neredeyse her şey o yaz gerçekleşmişti.

Bütün bunların başka bir anla, günlük ihtiyaçlarla dolu, soğukkanlı ve amansız devam eden hayatın geri kalanıyla hiçbir ilgisi yoktu. Bütün bunlar işin ve takvimin dışında, kendimize nelerden özgür olduğumuzu hiç sormadan, merakla "boş zaman" diye nitelendirdiğimiz bir anda gerçekleşmişti. İster özgür olalım, ister olmayalım. Yine de ara sıra evime gitmezsem, bir sergiyi, bir müzayedeyi, bir konferansı kovalamazsam, günlük işlerimi yapacak enerjiyi kendimde bulamıyordum.

Diğer notları işaretlemek için bir cümle, bir satır sonra tekrar dönmek üzere. “Özgür” olanda anlam ve telafi aramadan “meşgul olduğum şeyde” uzun süre kalmayı beceremedim. Sesleri aramaya çıktım; daha doğrusu seslerin beni bulmasını bekledim.

Çok uzun bir süre, bu insanların ortak bir noktaları olup olmadığını bile bilmiyordum. Durup özellikle neden onları, yani bana söylemek istediklerini dinliyordum? Olası kalabalıklar arasında başka kimseyi değil de, onları. Hayatımın ilerleyen dönemlerinde, özellikle de şu aralar benim için daha net hale geldi. Karda veya kumda yürümek gibi.

İlerledikçe yürüngeyi görmezsiniz, geriye bakarak ayak seslerinden bulursunuz.

Toplumdan dışlanmak. Dışarda kalmak. İstenmeyen, sevdikleri tarafından “yanlarında tutulmayan” kimse olmak. Çok erken, çok geç gelmiş olmak, ne yazık. Çok fazla ve anlaşılmaz bir şekilde tekrar tekrar böyle anılmış olmak. Öylesine susturulmuş, aşağılanmış. Fazla verici olmak. İyi bahçedeki, kötü olduğu için kesilmesi gereken ot olmak. Sapkınlığın, dolayısıyla arzu ve suçluluğun kaynağı. Arzu, hata demektir.

(Bizi korkutan şeyleri hep içeride, ulaşılmaz bir yere kilitleriz ya da gömeriz. Kendimizde adlandıramadıklarımızı kınayarak başkalarına atfederiz. Bunu rahatsızlık, aşırılık olarak sınıflandırırız. Bir tür normdan sapmak. Normlar ne kadar da normal, güven verici bir konfor alanı sağlıyor, değil mi? İnsan orada ne kadar rahat yaşıyor. İyi bir itibar, onaylanmak. Nihayetinde, tehlike umrumuzda bile olmuyor.)

Ancak buradaki kadınlar gerçekten yalnızca bunun için mi buraya gelmiş ve kalmışlardı bilmiyorum. Başkaları da olabilir, yenileri de gelebilirdi, kim bilir. Elbette hepsinin amacı seslerini duyurmaktı. Kulağa saldırgan bir tepki gibi gelmesin ama aslında intikam almak istiyorlardı. Hak ettiklerini geri almak onlara belki de daha iyi gelecekti. Onları görün, dinleyin, önemseyin. Sonuçta, hepimizin istediği şey bu değil mi? Görülmek, duyulmak, anlaşılmak.

Korunması gereken bir obje olmak. Esasında nasılsın diye sorulması bile yeterli...

Yıllar önce bir gün, babam benden ölüm ilanını yazmamı istedi. Hastaydı ve az zamanı kaldığını biliyordu. Gülümseyerek yataktan bana: “Yazdıklarını okumak isterim” dedi. Ama başaramadım. Ona o koşullarda söylenmesi gerekenleri söyledim: “Ama baba, sen daha iyi olacaksın ve bu yaz adaya tatile gideceğiz.” Sonraları, “Yazdıklarını okumak isterim” lafı üzerine çok düşündüm.

Ben de ölüm ilanımı okumak, hatta onu yazmak ve hatta cenaze konuşmasında söz sahibi olmak isterdim. Çünkü bazı kültürlerde -örneğin Güney’deki pek çok yerde- bir tür kutlamaya benzeyen cenazelerde, merhumun tanıdığı tüm insanlar bir araya gelir. Hayatının ilk, orta veya son dönemlerinde tanışmış olmasının bir önemi olmaz. Bazen birbirini tanımayan veya eskiden düşman, arkadaş, sevgili veya yabancı olan insanlar. Hepsinin tek bir amacı olur: O insanın yanında olmak. Kimse gelmeseydi bile her şey aynı olur. Kelimeler kalır. Kendi cenazende hayatta olmak harika olurdu. Gitmeden önce bir dakikanız daha olsa herkese veda edebilir ve tüm söylemek iste-

diklerinizi söyleyebilirsiniz. Cenaze konuşmaları korkunç olur. Geleneksel, acı verici. Yalnızca çocuklar bazen doğru bir şeyler söylerler.

Hakaretler adını verdiğim yıllar içinde yazdıklarımı bir araya topladığım halka ciltli bir defter vardı. İçinde şiddetli, genellikle sert ve küstah yazılar vardı -bazen bunları da yazmak gerekti. Ama hep içinden geldiği gibi. Sonrasında Lisetta Carmi, bu dünyaya yabancı bilgeliği ve zarafetiyle bana onunla birlikte vedasını yazma fırsatı sundu. Ne günler ne aylar geçti -onunla diyalog içinde, her şeyin nihai ve gerçek olduğu taş evin arkasındaki o sihirli çemberde kalan zamanda: Ne büyük bir ders, ne büyük bir hediye.

Babamın o gün bana söylediği de aslında çoktan atılmış bir adımdı.

Benden istediği buydu: Dinlemek, üstlenmek, somutlaştırmak ve sesini geri kazanmak.

Bunu başarmak yıllar aldı. Çok fazla çalışma, dikkat ve özen gerektirdi.

Elbette zaman zaman acı verici de oldu.

Ama sonunda -öyle umuyorum ki- en azından bir şeyler başardım.

Seslerin Tınısı

Bu tarz metinler sahnelenmek, yüksek sesle okunmak, tekrarlanmak için doğarlar. Her seferinde farklı bir ton aranarak yazılmışlardı: Konuşmacının duraklamaları, nefes almaları, te-reddütleri, dile getirilmemiş düşünceleri. Bazı işaretlemeler ve boşluklarla her kişiye kendi karakterini vermeye çalıştım. Hayatlarımızda olduğu gibi, her zaman bir tür tekdüzeliğine yanıt vermeyen sağlam bir niyetin peşine düştüm.

DORA MAAR, 1907–1997, Paris

Henriette Theodora Markovitch bir ressam ve fotoğraf sanatçısı. Hırvat mimar Joseph'in ve Fransız Louise-Julie Voisin'in kızı. Fransa ve Arjantin arasında büyüdü, sanat ve fotoğraf üzerine eğitim aldı. Otuzlu yılların başında Paris'te bir stüdyo açtı, Cartier-Bresson ve Man Ray ile tanıştı, hayatını fotoğrafa adadı. Avrupa'ya yalnız başına pek çok yere seyahat etti. 1934'te André Breton'un sürrealist manifestosu "Appel à la lutte"¹yi imzaladı, siyasete ışık tutan, aşırı solun bir üyesi oldu. Breton ve Georges Bataille tarafından başlatılan anti-komünist, anti-kapitalist, burjuva karşıtı bir grup olan Contre-Attaque²a katıldı. Çalışmalarında erotizm ve mistisizm hakimdi. Bir dönem profesyonel olarak moda ile uğraştı. Şapkalara karşı büyük bir tutkusu vardı. Rollei³ kullanıyor, fotoğrafları "Madame Figaro"⁴da yayınlanıyordu. Macar fotoğrafçı Brassai ile çalışıyordu. Yönetmen Louis Chavance ile, ardından Bataille ile romantik bir ilişki yaşadı. Bu dönemin en ünlü fotoğrafları arasında Brüksel International'da sergilenen *Ubu Roi'nin Portresi* yer alıyordu. 1935'te onu Picasso ile tanıştıran şair Paul Éluard'ın bir arkadaşıydı. İlk kez Jean Renoir'ın bir filminin setinde tanışmışlardı, o zamanlar hala fotoğrafçılık yapıyordu. İlişkiye başladıklarında o 28, Picasso ise 54 yaşındaydı. Aynı ama birbirine çok yakın evlerde, biri bir köşede, diğeri öbür köşede yaşıyordu. Birbirlerini davet ile ziyaret ediyorlardı. O za-

1 Savaşa Çağrı. (ç.n.)

2 Karşı Atak. (ç.n.)

3 Fotoğraf makinesi. (ç.n.)

4 Dergi. (ç.n.)

manlar Picasso, Maya adında bir kızının olduğu Marie-Thérèse Walter ile birlikteydi. Dora'yı fotoğrafçılığı bırakıp resim yapmaya ikna etti ancak asla yaptıklarını takdir bile etmiyordu. Aksine, *Guernica* (feneri tutan kadının yüzü ona aittir) dahil olmak üzere birçok eser için onu model olarak kullandı. Dora, boş tuvalden bitmiş esere kadar *Guernica*'nın yapım aşamalarını fotoğrafladı, çekimler 1937'de "Cahiers d'Art"⁵ yayımlandı. Picasso ile olan ilişkisi, kısa süre sonra bir çocuk sahibi olduğu Françoise Gilot ile birlikte olana kadar dokuz yıl sürdü. Fakat Dora'nın çocuğu olmadı. Depresyondan muzdaripti. Bir psikiyatri kliniğinde kaldı ve elektroşok tedavisi gördü. Jacques Lacan tarafından tedavi edildi. Sonra Provenza'ya taşındı, manastır koşullarında uzun yıllar yalnız kaldı, Picasso ve diğer ustaların eserleriyle dolu bir evde yaşadı, neredeyse hiç kimseyi kabul etmedi. Son yıllarını ise bir huzurevinde geçirdi ve 1997 yılında 90 yaşındayken öldü. Mirasçısı yoktu, izi sürülen tek uzak akrabası Hırvat bir köylüydü, o da tüm mirası reddetmişti. İki ciltlik bir katalog uzun ve unutulmaz bir oturum sırasında Paris'te açık artırmaya çıkarıldı. Bois-Tardieu Mezarlığı, Clamart, Paris'te de gömüldü.

5 Fransız bir sanat dergisi. (ç.n.)

Kavuşamamak

*Picasso da gittiğinde herkes benim öleceğimi düşündü.
Emin olduğum için yapmadım.
Yapacağıma emin olduğu için yapmadım.
Bu benim son sözümdü. Yaşamak. Picasso'yu yaşatmak.
Kendi canıma kıymadım,
Çünkü yapacağımdan emindi.*

Benim için ağlamayın. Ben ağlayan kadın, la femme qui pleure⁶; bu şekilde tarihe geçtim, herkes portrelerimi bilir.

Yeşil bir derim olduğu için umutsuzluğa kapıldım. Kuşa benzeyen uzun ellerim ve kırmızı pençelerim vardı.

Kafatasım, sanki bir kısmı bir cerrah tarafından alınmış gibi eksikti. Cerrah oydu.

Onun yaptığı binlerce portrem var ama resmi yapan ben değilim.

Ama kimse Dora değildi, kimse ben değildi.
Hepsi Picasso'ydu.

Öte yandan kimse beni tanımak istemiyor değil mi? Herkes benden onun hakkında konuşmamı bekliyor.

Çünkü o benim bir parçamdı ve bu beni her zaman gölgede bırakacak. Her zaman.

Mesela erkekler. Tanıdığım erkekler daha sonra hayatlarında da böyle olsun istedi. Onlarla aynı bedende yaşamak. Bir saygısızlık, bir fetih, bir ganimetmişim gibi, bedenime yapılan bir tür yamyamlık. Sanki zekâ bulaşabilirmiş gibi.

6 Fransız yazar Alfred Jarry'nin bir oyununun ismidir. (ç.n.)

Zavallılar. Ne olduğunu onlar değil, ben biliyorum.

Picasso bir ölüm aracıydı.

O bir erkek değil, bir tür hastalıktı.

Kendini beslemek için başkalarında yarattığı acıyla besleniyordu.

Çünkü *sanat yaralardan doğar; yaralar sana yetmezse seninki başkalarını aramalı, onları kıskırtmalısın* derdi. Kadınlara hep şöyle derdi: “Ölmekten korkma, benimle savaş. Beni öldürürsen şan ve şeref sahibi olursun, tarihe geçersin.”

Beni, yani canavarı sonsuza dek ortadan kaldırmış olursun.

Peşine düştüğü kadınlar, onları bulacağını bilmeden onu beklerdi. Bakışını, dokunuşlarını, şehvetini... Bir duyguyu hayal ederlerdi.

Hiçbiri ondan sağ kurtulamadı. Yine de hiçbiri ona istediği acıyı veremedi. Asla içindeki boşluğu dolduracak kadar yeterli değildi.

Hele ben hiç.

Bu hiçbir şekilde ne bir erdem ne bir teselli.

Kısacası öyle oluverdi.

Arada bir bana dönüp delirmiş miyim, yalnızlıktan ve sefaletten ölmüş müyüm diye bakıyordu: Keşke beni terk edişi, bana onu üzme ve dolayısıyla ona yeni bir tuval çizmek için yeni bir güç vermiş olsaydı.

Acımla onun bir sonraki şaheserini hayal edebilirdim. Ancak öyle olmadı.

Son görüşmemizde ona: “Benim affım senin cezan olacak” demiştim.

Sen benim talihsizliğimsin
ve seni sana bırakıyorum.

Arjantin’de fotoğrafçılık yapıyordum. Genç bir kızdım. Yirmi yaşında ya vardım ya yoktum, Fransa’ya taşınmıştık. Vahşi ve cesurdum, Avrupa’ya uygun değildim. Çöküşüne, tüm o tarihine...

Beceriksizdim, okuma yazma bilmiyordum.

Evcilleştirilmeliydim. Vücutum üzerinde deney yapmak için mükemmeldi.

Bataille’in izini taşıyordum, Picasso’nun değil.

Ama insanlar bununla ilgilenmiyor, bu sadece benimle ilgili.

İnsanlar onun hakkında bir şeyler bilmek istiyor. Siz de istemiyor musunuz? Siz buradasınız çünkü onun hakkında bir şeyler öğrenmek istiyorsunuz. Onunla evde, banyoda, yatakta olmak nasıl bir şeydi; sabah uyandığında, bir satir, bir boğa çizmeye başlamadan önce nasıldı? Nasıl gözleri vardı, ne sözler söylerdi, kahvaltıdan önce çarşafı nasıl kokuyordu? Bir dahiyeye olmak nasıl bir şeydi? Dev, şair, cüce, şehvetli İspanyol, boğa güreşçisi, kahin. Bir efsane. Efsane benim vücudumdaydı, o yüzden bize nasıl olduğunu anlatabilirim. Ama sonunda hepimiz için ben sadece ağlayan kadınıym. Resimdeki yeşil kadın benim. Acının ta kendisi. Dünyanın kahır.

Asla. Tek bir çizimde bile, Picasso beni bir gülümsemenin gölgesiyle resmetmemiştir. Yine de birlikte güler eğlenirdik. Yine de birlikte güldük. Çok güldük ve birbirimiz hakkında her şeyi biliyorduk, çünkü aşta her şey görülür, hissedilir ve bilinir.

An bitmeden önce dururdu. Aşkta kalırdı ve bana şöyle dedi: Burada, şimdi. Durmadan önce bir dakika söyle bana şimdi gördüğün ve bildiğin sırrı söyle çünkü sen görüyor, biliyorsun. Söyle bana.

Onunla dalga geçer, hikâyeler anlatırdım. Ellerimle vücudunda piyano çalardım, gülerdi.

Hayat arzudan başka bir şey değildir. Gerçekten. Bunu bunca yıldan sonra bugün rahatlıkla söyleyebilirim. Hayat, onu hareket ettiren arzudur. Arzu olmadan hayat, boş bir şatodan ibarettir.

Barda tanışmıştık. Sol elimin kıvrımlı parmakları arasına bıçağı tahta masaya saplayarak oynuyordum. Kendimi kesiverdim.

Beyaz eldivenler, kıpkırmızı kan.

Picasso kan kokusunu uzaktan hissedebiliyordu. Her zaman böyleydi. Boğa güreşindeki hayvanlarla, kadınlarla ve erkeklerle, felaket anlarında. Kan kokusu onu tahrik ederdi. Kana hayrandı.

Arkamdan geldiğini duyduğumu hatırlamıyorum. Uzun süre konuşmadan öylece durmuş olmalı ki bardaki herkes bana bakıyordu. Ama bıçakla oynamaya ve kendimi kesmeye devam ettim.

İlginç değildi, arkamda birinin olması yeterince rahatsız edici değildi.

Güçlü olan acımdı.

Bir anda: “Vamos” dedi. “Gidelim.”

Karanlık, buyurgan bir sesi vardı. Bu bir soru değildi, emirdi.

Hadi gidelim. Bir emir değil, kaderdi.

Sonra başımı kaldırdım ve ilk defa gözgöze geldik.

“Nereye? Nereye gidiyoruz?” dedim.

“Nereye olursa olsun, yeter ki orada sen ol.”

Onun olduğu her yere gidecektim.

Ve ondaki bir şey, ona boyun eğdiren o ilk geceden beri bende nefret uyandırıyor.

“Bana bakma,” derdi.

Bana bakma. Gözlerini kapat, bana bakma. Gözlerin beni görüyor ve korkutuyor. Picasso korkamaz. Picasso korkutucudur. Seni korkutmuyor muyum? Gerçekten mi? Çünkü bana arayan gözlerle bakıyorsun. Picasso öldürür. Öldürmenin ölmekten daha zor olduğunu biliyor musun?

Bunu bana yatakta söylüyordu. Öldürmenin ölmekten daha zor olduğunu biliyor musun?

Bana asla isimle hitap etmezdi. Dora. Bana hep “bebeğim, sevgilim” derdi.

Ben de ona hiç adıyla hitap etmez, sadece Picasso derdim.

Belki bir gün ona Pablo diyecektim. Paul, Pablo. Beraber yaşlansaydık, o silahlarını indirebilseydi...

Ama mümkün değildi. Benden sadece kahraman, tanrı, azgın bir boğa, canavar olmamı istiyordu.

Bana “Bak!” derdi. “Bak, ben neyim.” Ben bir ressamım. Bu, çaresi olmayan bir dert. Ben dünyanın en büyük ressamıyım.

Sonra beyaz gömleğini ve pantolonunu giyinir ve kravatını takardı. Bir sigara daha yakar ve resim yapmaya geri dönerdi. Guernica⁷.

Evet, biliyorum. O yıllarda başka bir kadın daha vardı. Marie-Thérèse.

Sarışın ve narindi, kilolu ve uysaldı, sessizdi. Ona -Maya- bir kız çocuğu vermişti. Evlerine gider ve orada durup pence-reye bakardım. Işıklar ve gölgeler. Onları birlikte düşünürdüm, yanlarındaydım, içlerindeydin. Ama bunu hiç bilmiyordu. Sadece böyle düşünecek hoş bir hayal gücüne sahip değildi. Diğerlerini düşünmezdi, sadece kendini düşünürdü.

Bir gün bizi aynı koltuğa oturttu. Yine o gün. Farklı zamanlarda çağırdı bizi, farklı zamanlarda sevdi bizi, aynı pozda, aynı yastığın üzerine çizdi. Resimler hala duruyor. O beyaz, gülüm-süyor. Ben, morum, ağlıyorum. O yuvarlak, ben ise parçalanmış bir aynanın kesen parçaları gibi köşeliyim. Birbirimizi iyi tanıyorduk. Bunu çok iyi biliyorduk ama susmak, yok saymak, yapabileceğimiz tek şeydi. Zalimliği, bizi tuvalerde yan yana bırakmaktan ibaretti. Bizim o hep sorduğumuz: “O kadın kim?” sorusuna: “Tavus kuşları önlerine bakar, etrafına değil. Yoksa bir kümes yanında yaşayamazlardı. Tavus kuşları tavukları yok sayar, önlerine odaklanırlar. Benden ne istiyorsun, daha ne istiyorsun? Yeterince sevilmiyor musun?”

7 Guernica, Pablo Picasso tarafından 1937’de yapılan, İspanya İç Savaşı sırasında Nazi Almanyası’na ait 28 bombardıman uçağının 26 Nisan 1937’de İspanya’daki Guernica şehrini bombalamasını anlatan anıtsal tablodur. (e.n.)

Daha fazla ne istiyorsun? Daha fazlasını mı istiyorsun?
Ama yine de karanlıktan korkuyordu. Evet, korkuyordu.
Bir gece bana söylemişti. Bana çok yararın oldu.
Aynen öyle dedi. Yararın.

Senin gibi biriyle hiç tanışmadım. Sen olabilecek her arzusun. Sen bir köpeksin, faresin, kuşsun. Geçip giden bir fikir, bir fırtınasın.

Köpek, fare, kuş.

Bir fikir, bir fırtına. Âşık olduğu zaman yanında olması gereken ideal varlık sensin, her şey oluveriyorsun.

Yanımda olman harika. Her zamanki gibi benden değil kendinden bahsediyordu. Onun için idealdim.

Doğru zamanda, tam da ihtiyaç duyduğu ve âşık olmak istediği sırada gelmiştim ve işte buradayım, ne kadar şanslıyım.

Burada onun ihtiyaçlarına göre şekil değiştiriyorum. En yararlı olan benim.

Bana daha sonra, yaşadığı kısa yıllardan ve benim sonsuz yalnızlığımdan bahsetti.

Artık yoksun, sen bir hatırasın. Sen yalnızca bir hatırasın.

Ama her zaman geri dönerdi. Geldiği zaman da, işlerimi kötülerdi.

Atölyeme girer, kollarını tuvalimin önünde iki yanına koyar ve şöyle derdi: “Bir şey söylemek için çok fazla fırça darbesi var. Bir şey söylemek için çok iz var.” Ya da “Görüyorum ki peşinden koşulması için beni arayıp sormuyorsun.” *Güzel, aynen böyle. Ama resimlerinde çok yorgun olduğunu görüyorum. İyi değil*

misin? Tablolarından çok yorgun olduğunu anlıyorum. İyi değil misin?”

Ve gülümserdi.

Nihayet bir gün Françoise, hamileliğini bir ganimet gibi sergileyen yeni ve güzel sevgilisi olarak gelmişti. (Françoise onun hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Her zaman hamileydi.) Karnını, Picasso gibi bir dehanın en son başyapıtı gibi dışarı çıkardı.

Çocuğum olmamıştı, bir çocuk doğurmayı bile beceremedim. Picasso'nun çocuklarından başka bir şeyi yoktu. Kaç tane olduğunu bilmiyorum, o da bilmiyor.

Ben onun kısır sevgilisiydim. Tohumun ekildiği ve çiçek açmadığı yer.

O aylarda korkmuştum. Hayal meyal hatırlıyorum. Bir gün beni merdivenlerde çıplak buldular.

Nereye döneceğimi bilmiyordum. Paul Éluard ve eşi Nusch beni almaya geldi.

Daha sonra Nusch da Picasso'nun metresi oldu.

Hepsi gibi. Diğerleri gibi.

Güzel bir kadın, çok kırılgan. Soluk ve bir tüy kadar hafifti.

Temelsiz, neredeyse bedensiz. Sanki bir rüzgar, sahildeki bir dalga onu alıp götürebilirdi. Yine de görev, suçluluk, ihtiyaç gibi ısrarcıydı. Nusch, hiçbir şeydi ve her şeydi.

İnsanlık gibi hastaydı. Çekim gücü yüksekti.

Kendini bu şekilde kadınlara zincirleyen çok erkek vardı. *O çok kırılgan, bana ihtiyacı var.*

Onu bir kez resmettim. Resmin üzerine bir örümcek ağı yerleştirdim. O bir örümcek kadındı. Korkunç küçük ağını başı aşağıda ören bir kadın. İnatçı, sağır, yürüyüp gitmeye kararlı, etrafındaki dünyadan habersiz, örgü ören, evine bakan, küçücük, çalışkan, güçlü bir kadıncık.

Beni aldılar ve kliniğe yatırdılar. Hastanedeki kliniğe. Benim akıl hastası olduğumu düşündüler. Elektroşok -bilirsiniz- şaşkın bir şekilde canlı olarak geri dönmek gibidir.

Bu bir uçuş. Elbette bir acı ama aynı zamanda bir rahatlama.

Lacan beni tedavi ediyordu. Kırk yaşındaydı, yakışıklıydı, bilgisinden emindi. Beni iyileştireceğini söylemişti.

Senin Theodora kanın beni ilgilendirmiyor. Kendini boşuna kesme, kanın hiçbir işe yaramaz.

Bana adımla hitap ediyordu hep, benim adım -aslında- Theodora'ydı. Onun yanındaydım çünkü o da herkes gibi Picasso'nun olduğu yere gitmek istiyordu.

Üstadın bana verdiği kediyi yanıma aldım. Kedileri aslında hiç sevmezdim ve Picasso da bunu biliyordu ama neyi sevdiğimin onun için bir önemi yoktu. Beni bir kediyle görmek istemişti. Resmetmek istediği buydu. Adı Moumoune'du⁸, ondan nefret etmiş ama öldüğünde de üzülmüştüm. Ne de olsa hayataydık ve hayatın her zaman bir değeri vardı.

Yine beni aradı, beni etkilemek için yine aramıştı.

Bir gün, Françoise onu çocuklarla birlikte bıraktığında, Rue Savoie'deki evime tahtaları çivilenmiş kocaman bir ahşap kutu

8 Arapçada "Mümin" anlamına gelir. (ç.n.)

göndermişti. Açmak için bir arkadaşına ihtiyacım vardı, biraz zaman aldı. Büyükçe bir kutunun üzerinde “Gönderen: Picasso” yazıyordu. Arkadaşımın, binadaki tüm komşuların ve kapıcının bekleyişini hayal edin. Picasso’dan gelen kocaman bir hediye. Tahtaları sökmek bir saat sürdü. İçinde bir sandalye vardı. Korkunçtu, şimdiye kadar gördüğüm en çirkin sandalyeydi. Demir ve iplerden yapılmış, iki ahşap kollu, epey büyük, oturmak için çok rahatsız. Hayatımda gördüğüm en çirkin ve en işe yaramaz sandalye. Herhangi bir yere yerleştirmek imkansız. İnsanlar sandalyeye ve bana bakıyorlardı, ne kadar harika dememi bekliyorlardı. Mesaj açtı: Picasso tarafından, kendisi tarafından büyük bir özenle, elleriyle ve zamanını buna harcayarak paketlenmiş bu kadar büyük bir nesnenin korkunç olduğunu söylemeye kimsenin cesaret edemeyeceğini biliyordu. Herkes: “Bizim görmediğimiz bir şey görüyor” diye düşünmüştü. Ama öyle değildi. Herkes benim bir başyapıt dememi bekliyordu ama diyemezdim. Bana gizli bir mesajdı.

Tüm insanlar arasından sadece sen bunun berbat olduğunu söyleyebilirsin. Gücün varsa söyle. Hadi, söyle! HADI!

Bir süre sonra benimle bir arkadaşının evinde buluşmayı ayarladı. Orada olduğumu bildiği için geldi. “İyi görünüyorsun” dedim ona.

“Eğer nasıl hissettiğimi görebilseydin kalbin paramparça olurdu” diye cevapladı. Tüm gece bana aşkım dedi. Bir ara kısık bir sesle söyledi çünkü herkes dinliyordu: *Gel, sana çok önemli, sadece bizi ilgilendiren özel bir şey söylemem gerekiyor.*

Aşağıdaki köşeye gidelim. Diğerleri sessizce donakalmış, bize bakıyorlardı. Köşeye vardığımızda döndü ve neredeyse dans edercesine bir dönüşle beni yalnız bırakarak geri geldi. Yüksek sesle güldü. Ben o köşede kaldım. Herkesin gözleri üzerimdeydi, herkes sessizdi.

Yavaşça sandalyeme doğru yürüdüm, koltuğumda, başım dikti. Sonra yine yüksek sesle bana seslendi. *Sevgilim, bu akşam Balthus'a birlikte kalmaya gidelim mi? Çok mutlu olur ben ise ondan mutlu.* Tereddüt ettim. Ellerimi tutarak, *lütfen* diye rica etti. *Bir hediye olacaktı.*

“Tamam, arkadaşşıma tek başına dönmesinin sakıncası olup olmadığını sorayım. Kabalık yapmak istemem” diye cevapladım.

Büyük bir tepki göstermişti: Üç kez: “Arkadaşın mı?” diye bağırdı. “Yanında biri var yani? Aman, onu gücendirmeyelim. Kim ki bu, bana söyleyecek misin?” Ve kimseye veda etmeden odadan çıktı. Kapıyı açtı, çarparak kapattı, gözden kayboldu. Onu bir daha hiç görmedim.

Hayatının son yıllarındaki hizmetçisi Jacqueline, onu bir hücrede tuttuordu. Hatta onunla evlenmişti. O artık sadece yaşlı bir adamdı.

Yaşlı bir adamı hapse atmak kolaydı. Bunu yapmak sefilce, ahlaksızca ve korkakça bir şeydi.

Uzun yıllar yanlış bir zamanda tanıştığımızı düşündüm. Aşkımızı yaşamamız gereken zamanı kaçırmıştık -aşk vardı, elbette- ama biz bunu bilmeden orayı terk etmiştik.

Bir buluşamama hikâyesi. Bir tür yanlış anlaşılma.

Beni bir sfenks olarak resmetmişti. Bana ciddi, gizemli, sert ve hareketli olduğumu söylerdi. Yatakta kahkalar atarken “*Kim olduğunı bilmiyorum, neden bu kadar incindin?*” diye soruyordu. Ama acı çekmiyordum ki, gülüyordum sadece.

Sen umutsuz bir bakiresin. Benim için, kendin için. Çaresiz bir Meryem: Benim için, kendin için, tüm insanlığın kaderi için.

*Ora pro nobis.*⁹

Sonra bir sigara yaktı ve resim yapmaya gitti. Beni resmetmeye.

Ama onun hakkında konuşmayı bırakmalıyım.

Dediğim gibi, adım Theodora. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim. Bir asırlık bir ömürdü. Bütün 20. yüzyıl boyunca yürüdüm. Güzeldi ama başka bir zaman gelip çatmıştı. Artık geriye hiçbir şey kalmamıştı. Pişman olmaya gerek yoktu. Artık gidebilirdim. Gitmek zorundaydım.

9 Latince “Bizim için dua et” anlamına gelir. (e.n.)

SILVINA OCAMPO, 1903-1993, Buenos Aires

Yazar. İspanyol edebiyatının en sağı solu belli olmayan ve en yeteneklilerinden biri, Arjantin'deki en zengin ve en savurgan kadınlardan biridir. Karavanları, dilencileri, 39 numara kırmızı ip ayakkabıları ve köpekleri severdi. Hiç uçağa binmemişti, akşamları dışarı çıkmazdı. Altı kız kardeşin en sonuncusuydu. Victoria, Angélica, Francisca, Rosa ve Clara. Muhafazakar aristokrat ve mühendis Manuel Ocampo ve Ramona Aguirre'nin kızıydı. Buenos Aires'ten yirmi kilometre uzaklıktaki San Isidro'daki Villa Ocampo'da yaşıyordu. Biraz Fransız, biraz Victoryen, biraz İtalyan, her telden çalan bir tarzda bir konakta, on hektarlık bir park alanına sahipti. Yaz aylarında bahçelerinde halka açık konserler düzenlerlerdi. Aile, yılda bir kez gemiyle, düzinelerce hizmetçi ve genellikle bir veya iki inekle Fransa'ya gider, böylece kızları taze süt içebilirdi. Kızlardan hiçbiri okula gitmemişti, evde mürebbiyelerle çalışıyorlardı. Fransızca, matematik, resim ve tarih dersleri alıyorlardı. Zorunlu İngilizce ve İtalyanca dersleri de vardı. En büyükleri olan kız kardeşi Victoria, 20. yüzyılın Arjantin'de ve kendi dünyasında, en seçkin isimlerden biriydi. "Sur" dergisini kurdu ve Nabokov, Jung, Virginia Woolf, Camus, Borges, García Lorca, Sartre ve Neruda'yı yayınladı. Victoria anti-faşistti, anti-Peronistti¹⁰. 63 yaşında, komplo suçlamasıyla hapsedildi. Evinde Stravinskij, Indira Gandhi, Tagore'u ağırladı. Graham Greene, ona *Fahri Konsolosluğu* verdi. Silvina, babasının ölümünden sonra Paris'te çizim eğitimi almaya gitti. Jorge Luis, Picasso, De Chirico

10 Arjantin'de 1946-1955 arasında ve 1973-1974'te devlet başkanlığı görevinde bulunan Juan Peron'un popülist ve milliyetçi politikalarına karşı hareket. (ç.n.)

ve Fernand Léger'in kız kardeşi Norah Borges'i sık sık ziyaret ederdi. Arjantin'e döndüğünde toprak sahibi ve yazar Adolfo Bioy Casares ile evlendi. Casares 37, o 26 yaşındaydı. Üçü "bir aile" kurmuştu. Borges neredeyse tüm hayatı boyunca onlarla her akşam Silvina'nın yaptığı aynı ve kötü bir tadı olan yemeği yedi: Bir parça yanmış et, koçanda mısır, dulce de leche¹¹. Silvina, hayatı boyunca iki adamdan esinlendi ve eserlerinin çoğunu onlara adadı. Onlara bir şey daha bıraktı: Bilindik bir bilimkurgu koleksiyonu. Asla para için çalışmadı, paraya ihtiyacı da yoktu, anti-Peronist, anti-faşist olsa bile veya toplumsal hareketlerde militan olsa bile asla siyasi veya kültürel faaliyetlerde bulunmadı. İlk kitabı "*Viaje Olvidado*"¹²yu 35 yaşında, son kitabını ise 90 yaşında yayımladı. Ölümünden sonra yazdığı otobiyografisinin adı ise "*Invenciones del Recuerdo*"¹³. Çocukken hayali arkadaşlarına İngilizce uzun mektuplar yazardı, çoğu Prens V. Edward ve 1400'lerde Londra Kulesi'nde çocukken hapsedilen kardeşi Richard hakkındaydı. Kız kardeşi Victoria ile ilişkisi kötüydü. Silvina'nın aile hayatı ve cinsel alışkanlıkları toplum tarafında kabul görmeyen türdendi: Bioy'un iki çocuğu olacağı birçok metresi vardı. Silvina'nın ise olamazdı. Kocasının annesi, Marta ile yeğeni Genca ile lezbiyen ilişkisi olduğunu söylüyordu –Genca'ya göre bunun Bioy ile paylaşılan bir aşk olduğu söyleniyordu. Silvina, bu bağlamda verdiği hiçbir röportajda doğrulanmadı. Alejandra Pizarnik ile olan ilişkisi, şair olması, intihar etmesi de asla doğrulanmadı. Bioy'un Portekiz üst sınıfından bir kadınla olan ilişkisinin

11 Süt karameli tatlısı. (ç.n.)

12 İspanyolca'da "Unutulmuş Yolculuk" anlamına gelir. (ç.n.)

13 Hafıza İcatları. (ç.n.)

den doğan, kocasının Marta adlı en büyük kızını büyükannesini gibi evlat edindiği doğuydu. Yıllar içinde Bioy, diğer oğlu Fabián'ı da tanıyacaktı. Marta, iki çocuğu ve öz annesi María Teresa ile birlikte, uyumsuz ve çok tartışılan bir aile kurmuştu. Silvina'nın Arjantin ve dünya edebiyat çevresi tarafından uzun süredir görmezden gelinen kitapları, bugün gerçek kültürel metinlerdir. Alzheimer olmasının ardından, 90 yaşında evinde öldü. Recoleta mezarlığındaki cenaze törenine Bioy katılmadı. Yalnızca kızı Marta ve birkaç arkadaşı katıldı. Yağmur yağıyordu, kediler de bankları işgal ediyordu. Bugüne kadar adının belirtilmediği Ocampo aile şapeline gömüldü. Elbette Victoria ve kız kardeşi Angélica'nın adının yazılı olduğu tek bir mezar taşı vardı. Cenazeden yirmi gün sonra Marta babasını görmeye giderken araba çarptı ve 39 yaşında öldü. Bioy'un diğer oğlu Fabián, 2006'da 40 yaşında Fransa'da öldü. Başka varisi yoktu.